

Ezúttal itt vagyok én is!

NOELLE STEVENSON: *NIMONA*, FORD. MÁRTON ZSÓFIA; MARTA BREEN ÉS JENNY JORDAHL: *NAGYSZERŰ NŐK. A FEMINIZMUS RÖVID TÖRTÉNETE*, FORD. MOLNÁR KATA

A címadó lelkes kijelentéssel Noelle Stevenson képregényének kamaszlány főhőse, Nimona bátorítja Lord Ballister Bitangfőt, a vendettára készülő gonosztevőt, vagy legalábbis gonosztevőnek tartott lovagot. Nimona izgágaságával megtámogatva Bitangfő erkölcsi tartása és igazságvágya – a képregény elején még nem is sejtett erkölcsi dilemmák megoldása után – eléri, hogy az igazság egy része napvilágra kerüljön. De a *Nimona* és a *Nagyszerű nők* című képregények jelenléte a magyar képregényes kínálatban önmagában is lelkes kijelentésként fogható fel: itt vannak az izgalmas képregények azon fiatalok számára, akik szuperhősmentes kalandokat is megtapasztalnának.

Bár a képregényt a magyar kultúrában még mindig a gyerekekkel vagy egyenesen gyerekes olvasókkal asszociálják, arányaiiban kevés gyerekeknek, kamaszoknak szóló képregény jelenik meg itthon. Az elmúlt évek képregényes fellendülésének egyik örömteli hozadéka, hogy az alapvetően szuperhős- és kalandtörténetek fordításai uralta piacon az újonnan a képregény-forgalmazásba belépő kiadók, mint például a Ciceró, a Cser és a Csirimojó, olyan témákkal színesítik a kínálatot, amelyek eddig nem voltak markánsan jelen. Ilyen, a magyar piacon újszerűnek számító tematika a női hősökkel operáló gyerek- és ifjúsági képregények, amelyek közül a Cser Kiadó gondozásában megjelent *Nagyszerű nők* [2019] az ismeretterjesztő képregény, a Ciceró Könyvstúdió által kiadott *Nimona* [2019] pedig a fantasy-kaland műfaját képviseli. Ezek a képregények nem kevesebbet vállalnak, mint hogy a meglévő olvasóknak új témákat kínáljanak fel, és hogy azokat is megszólítsák, akik eddig nem forgattak képregényt, mert nem találtak olyat, amely a korosztályuknak, érdeklődésüknek szólt volna. A *Nagyszerű nők* a női választójogért folytatott küzdelmet mutatja be jól adagolt humorral, sok tömörítéssel, megkapó rajzokkal. A *Nimona* egy high-tech lovagkorban játszódik, központi témái pedig a barátság, a múltbéli sebekből táplálkozó félelem és düh, a jó és rossz döntések.

Női hősök és ifjúsági képregények képviseltették magukat a magyar piacon a *Nagyszerű nők* és a *Nimona* előtt is, ám 2018 előtt kevés női képregényhős és kevés gyerekközönséget célzó mű tudott állva maradni. A női hősök és a gyerekképregények szemléje egyértelművé teszi, hogy a *Nimona* és a *Nagyszerű nők* igen fontosak a képregény médiumának magyarországi megítélése szempontjából, hiszen női hőseiken keresztül a fiatalokat szólítják meg. A magyar képregénypiaci előzmények között az egyik legüditőbb kiadvány a svájci Hélène Baquelin *Angry Mum felkapja a vizet* című füzet (Nero Blanco, 2014), amelyben egy negyvenes éveiben járó nő, Baquelin képregényes avatárja ironikusan és önmagán is nevetve néz szét környezetében. A *Rembrandt* című képregényben a holland illusztrátor és képregényrajzoló, Typex a nőkhöz való viszonyának tükrében mutatja be a festőóriás életét (Libri, 2014). A magyar stáb által készített munkák között kiemelkedik a sajnálatos hirtelenséggel félbeszakadt sci-fi képregény, a *Fantomatika* [2017–2018] és az *Iron Lady: Arcanum* című sorozat, amely Hosszú Katinka alteregójának kalandjait mesélte el. 2017-ben

jelent meg a kultikus francia képregény, a *Barbarella* első része magyarul, ezt egy év múlva követte a második (mindkettő: Nero Blanco).

2018-ban ugrásszerűen növekedett a magyarul kiadott képregények száma, és ezzel együtt több női főhőst felvonultató amerikai képregényszerző jelent meg fordításban, könyvformátumban – ezek azonban határozottan nem gyerekeknek szólnak. A Marvel-univerzum peremén magánnyomozói praxist fenntartó Jessica Jones története vaskos kötetekben, hibátlan minőségben hozzáférhető [Fumax]. Jessica Jones a világot a sötétből, a szuperhősök világát pedig alulról szemlélő, káromkodó hősnő, Michael Gaydos rajzainak és oldalkompozícióinak meghatározó eleme az ismétlés, mintegy alátámasztva Jessica tapasztalatát a világról: a korrupció, a zsarolás és a hazugság végtelen körforgásáról. Nyilvánvaló, hogy ennek a képregénynek a célközönsége a felnőtt olvasók, ahogy őket szólítja meg a másik sikeres sorozat is, amelyik női főhősre [is] épít: ez a *Saga*, amelyet szintén 2018-ban kezdett el kiadni a Pesti könyv. A *Saga* főszereplője, ahogy az első kötet címlapja egyértelművé teszi, egy család: a férfi és a nő más fajokból származnak, a nő újszülöttet szoptat (nyilvános helyen, egy címlapon), a férfi átöleli a nőt, és mindkettőjük kezében fegyver.

A gyerekképregények között kevés a női hős, illetve a lány olvasóknak szánt kaland, és ugyanígy kevés közöttük a könyvként kiadott képregény. Mind a célközönség, mind a formátum újdonság a magyar piacon, hiszen itt a gyerekeknek és fiataloknak szóló képregények vagy a francia album formátumát követik, mint az *Asterix*, vagy, ha magyar alkotók készítettek gyerekképregényt, azt tipikusan magazin formátumban és újságos terjesztésben jelentették meg [*Epicline* magazin]. A közelmúlt magyar gyerekképregényei közül kiemelkedik a keményfedeles *Helka: A Burok-völgy árnyai* [2018], ebben Somogyi György író és Tebeli Szabolcs rajzoló jó ritmusú képregénnyé adaptálják Nyulász Péter regényét.

A *Nagyszerű nők* Marta Breen és Jenny Jordahl norvég szerzőpáros munkája, hatalmas lépésekben halad, és gyakorlatilag kétszer kezdődik el. Először a képregény pár karikatúrisztikus, gegiszerű jelenetben bemutatja a patriarchátust és benne a nő tipikus helyét, majd a 19. századi amerikai nőmozgalmak és a rabszolgák felszabadításáért folytatott küzdelem rokonságának és összefonódásának témája következik. Ezután a képregény egy pillanatra megáll, összefoglalja a feminizmus legfontosabb céljait, úgymint az oktatáshoz és munkához való jogot, a szavazati és a testi integritáshoz való jogot [22–23.], majd újra előlről kezdődik a történeti narratíva. Az alkotók újra a patriarchátusnak szentelnek pár oldalt, majd a felvilágosodás Rousseau által megfogalmazott nőképevel és annak kritikájával folytatják. Ezután a női választójogért elsősorban Nagy-Britanniában folyó küzdelem kerül a fókuszba, Millicent Fawcett és Emmeline Pankhurst alakján keresztül. A következő fejezetekben az iráni Ad Táhirih életét és halálát ismerhetjük meg, szocialista és kommunista nőmozgalmakról olvashatunk, majd Margaret Sanger alakjának középpontba állításával pedig a fogamzásgátlás történetének bemutatása következik. A női szexualitás és fogamzásgátlás témájával a kötet megérkezik a jelenbe: most az abortusz, a nők politikai szerepvállalása, a homoszexualitás témája ugyanúgy megosztja a társadalmakat, mint pár éve az, hogy a rabszolgaság intézménye fennmaradjon-e, vagy hogy a nők tanulhatnak-e. Azt, hogy ez utóbbi kérdés a világ sok pontján még ma sem egyértelmű, Malala Yousafzai történetével illusztrálják a szerzők.

A *Nagyszerű nők* célja témák és gondolatok felvillantása: egy-egy meghatározó személyiség vagy összetett kérdés bemutatására alig pár oldal jut. Olympe de Gouges és Mary Wollstonecraft 18. századi gondolkodókat például összesen három oldal alatt ismerhetjük meg. Az első oldalon a két nő portréja látható, magabiztosan néznek ki az olvasóra, mintha egy akciófilm plakátján szerepelnének. Ezután egy oldal jut *A női és polgárnői jogok nyilatkozatát* író, majd kivégzett de Gouges életének bemutatására, majd ugyancsak egy oldalban Wollstonecraft Rousseau-kritikájára. A pár oldalas tematikus blokkok és portrék célja, hogy az olvasó találjon olyan témát, aminek más, részletesebb forrásokban utánanézhethet.

A *Nagyszerű nők* a képregényes eszközök gazdagságát az információ egyértelmű továbbításának rendeli alá. Ami a szöveg minőségét és a kép–szöveg egyszerű kapcsolatát illeti, a művet kifejezetten kezdő képregényolvasók számára tervezték. Nincsenek bonyolult vizuális metaforák vagy összetett kép–szöveg kapcsolatok, a panelekben sokszor nem történik más, mint hogy a kép illusztrálja a szöveget. A szöveg pedig szinte végig viszonylag rövid kijelentő mondatokból áll. A párbeszéd is kevés, a karakterek leginkább az olvasóhoz beszélnek. Igaz, érezhető az alkotók törekvése, hogy más karakterekkel verbális interakcióba helyezték a szereplőket, és ezek a kis gegek mindig nagyon szórakoztatóak. A képi részben Jordahl, a kötet rajzolója, humorral oldja a szöveg nyilvánvaló didaktikus jellegét.

A képregény nagy erőssége egyrészt a fejezetekből áradó lelkesedés és erő, másrészt a rajzok dinamizmusa. Jordahl mozgalmas paneleket és egész oldalas képeket komponál, a dinamizmust viccesen túlzó arckifejezésekkel, eltúlzott testbeszéddel, mozgást és érzelmeket kifejező vonalakkal, valamint blokkokban kezelt színekkel teremti meg. Élvezettel rajzol embereket, munkája gyakorlatilag arcok gyűjteménye: a fókuszban álló karakterek és a háttérben húzódó támogatóik vagy ellenzőik arckifejezései egyaránt szórakoztatóak, szélsőséges érzelmeik egyszerre komolyak és viccesek.

A *Nagyszerű nők*ben a karakterek arca és teste mindig a legjellegzetesebb módon kerül megőrkítésre: mindig a legökölrázóbban, legszomorúbban, legeltőkéltebben. A képregényes történetmesélés egyik legnagyobb kihívása, hogy egy történet melyik részleteit mutassák be. Annak kiválasztása, hogy mi a fontos és mi az elhagyható, együtt jár annak eldöntésével, hogy mi az, ami méretében kiemelendő, és mi az, ami kicsiben ábrázolható. Ezek a képregény lényegét érintő kérdések, hiszen a kiválasztott elemek ritmusa határozza meg a képregény hangulatát és magát az olvasói élményt. Jordahl a végleteket rajzolja, a jellemző pózokat: a tiltakozást, az örömet, a rács mögé zárt szüfrazsett frusztráltságát, hiszen ebben a pörgő beszámolóban nincs idő apró átmenetekkel és részletekkel foglalkozni. Visszatérő elem például, hogy a karakterek egész tenyerüket fenntartva testbeszédükkel igen egyértelmű nemet mondanak valamire, vagy hogy az öklüket rázzák.

Pontosan amiatt, hogy nagy és tipikus gesztusok folyamatára épít a képregény, lesz különösen vicces és kifejező az a pár alkalom, amikor az ismétlődés felismerése és az eltérő apró részletek megkeresése válik az oldal rendező elvévé. Ilyen alkalom például a női életlehetőségek bemutatása a klasszikus patriarchális társadalmakban [24–25.]. Az oldalpár első részén Breen tömören így írja le ezt a társadalmi berendezkedést: „Az 1800-as évek végéig a legtöbb képzés és foglalkozás elérhetetlen volt a nők számára. A nő helye otthon volt – anyaként és feleségként” [24.]. A szöveg

alatti egész oldalas képen kívülről, a kertből tekintünk egy stilizált házra, az ablakon át kisbabát a kezében tartó nő néz kifelé. A következő oldal viszont már négy panelra van osztva, és mind a négy panelban ugyanaz történik, csak más kellékek között: az ételt előkészítő és gyereket fogó nő ruhája; az étel minősége is változik, változatlan azonban a nő bezártsága a domesztikált térbe, és a férfi magabiztos mosolya, amint viccesen elköszön [„Viszlát!” „Elmentem!” „Majd jövök!” „Viszontlátásra!”].

Noelle Stevenson *Nimona* című képregénye gyökeresen máshogy viszonyul a ritmizáláshoz és a kiemeléshez. Míg a *Nagyszerű nők* alkotói mérföldes léptekkel haladnak és tipizálnak, Stevenson eredetileg *webcomic*-nek készült képregényében annyi időt szentel egy-egy helyzetnek vagy kérdésnek, amennyit csak szeretne. Az online megjelenés kötöttségektől mentes volta lehetőséget ad arra, hogy a *Nimona* igazán árnyalt karakterek igazán szövevényes hálóját mutassa be. A képregény első negyedében Stevenson a lovagos, hercegnős, sárkányos, bajvívós történetek visszatérő elemeit halmozza, és nagy élvezettel karikírozza ki azokat, vagy használja őket nem megszokott módon. A szőke hajú, körülrajongott hősként dolgozó Sir Ambrosius Aranypóc és a sebzett, félkarú Lord Ballister Bitangfő összecsapásainak menetrendszerű koreográfiáját teljesen összezavarja a naivan lelkes Nimona, aki alig várja, hogy rossz fát tehesse a tűzre. Nimona féltelensége az első oldalaktól kezdve potenciális problémaként van jelen: például nincs tekintettel az emberi életre, míg Bitangfő, amíg csatlós nélkül dolgozott, kerülte, hogy öljön. A *Nimona*-ban új hangsúlyokkal jelenik meg a szuperhősképregények és -filmek visszatérő kérdése, hogy a hős, vagy a gonosztevő rendelkezik-e belső erkölcsi szabályokkal, és hajlandó-e azokat valamilyen célért felrúgni. Ahogy halad a cselekmény, sejthetővé válik, hogy Nimona szeszélyes fékezhetetlensége és lelkesedése nem egyszerűen egy adottság, hanem mindkettő egyfajta válasz a múltban vele történt fájdalmakra. Az, hogy a kamasz hős és nevelőapja kitalálja és megvalósítsa, hogy mihez kezdjen ezzel a fékezhetetlenséggel és a köztük lévő egyre áthidalhatatlanabbnak tűnő távolsággal, legalább annyira fontos kérdése a képregénynek, mint az, hogy közös erővel leleplezzék az országot irányító Intézet félrevezető tevékenységét.

A képregény második negyedére Bitangfő és az olvasó is egyre inkább megismerte Nimonát, és a közös pizzarendelés vacsorák, káreseménybe torkollt társasjátékozások vagy zombifilmes gegek során egyre emberibbnek, azaz sebezhetőbbnek látjuk mind a félkarú gaztevő Bitangfőt, mind az alakváltó kamaszt. Stevenson sárkányos és lézerrel lövöldözős bankrablása egy igazán lendületes kaland, egy kitérő, ami előrevetíti a képregényzáró, igazán nagy morális téttel rendelkező összecsapás dinamikus megoldásait és hirtelen nézőpontváltásait. A *Nimona* vizualitását tekintve mindenben más, mint a *Nagyszerű nők*: sokféle képkivágás, sokféle képarány; leírások nélkül véghezvitt, párbeszédre alapuló történetmesélés. Az apró mozdulatok ábrázolásakor Stevenson hiba nélkül vezeti az olvasó szemét, a jelenetek lendületét pedig rendre perspektívaváltásokkal szakítja meg. Ilyenkor a jelenetek főszereplői hirtelen nagyon aprók és távoliak lesznek [pl. 116., 122., 184.], amivel Stevenson eltávolítja az olvasót mind a szereplőktől, mind a jelenettől, hogy aztán egy kicsit más tudással, más rálátással vezesse vissza őket a cselekménybe.

A képregény második és harmadik negyedében Nimona lelkesedése egyre inkább tűnik veszélyesnek, a becsületének rehabilitálásáért küzdő Bitangfő pe-

dig egyre kevésbé tudja irányítani az eseményeket. Nimona elkezdni hagyni, hogy a verbalitást megelőző fájdalmai és múltbeli sebei irányítsák, egyre inkább levetkőzi ember voltát. Ezzel párhuzamosan azonban Bitangfő és Aranypőc végre képesek megbeszélni, hogyan ment tönkre a hősképzős ifjú éveikre visszanyúló barátságuk, és hogyan nyomorítja ellenségeskedésük mindkettőjük életét [Bitangfőét sajnos fizikailag is]. A képregény utolsó harmada-negyede nem pusztán egyetlen akciójelenet, hanem egyetlen hatalmas gondolat is, ami színvilágában is elkülönül a megelőző oldalaktól. A barnás, sárgás tónusok helyett kontrasztosabb lesz a megjelenítés és sötétebb a színhasználat. Egy hosszú, dinamikus, félelmetes, akciódús jelenetsort láthatunk, amelynek a szereplők bizalmi kapcsolatát tekintve óriási tétje van. Nimona, úgy tűnik, a benne rejtőző szörnyet végképp szabadjára engedi, és nem hagyja, hogy bíznan benne. Bitangfő, úgy tűnik, új sebeket kell hogy okozzon, miközben a régiakat gyógyítja. Nagyon váratlan ez a tétváltás a narratívában, a kaland átfordítása a pusztításba, a barátság átfordítása az izolációba, amiről nehéz úgy kritikailag írni, hogy a történet megismerésének öröme sértetlen maradjon. Stevenson nem pszichologizál, hanem jellemekről mesél, és a sárkány–lovag toposzt a barátság és ellenséglét bonyolult tapasztalatának megmutatására használja.

A *Nimona* és a *Nagyszerű nők* főszereplői nők és lányok, de olvasója természetesen bárki lehet. Ezek a képregények eltérő, de egyformán kreatív módokon mutatják meg, mennyire üdítő tud lenni az új nézőpontok felfedezése olvasmányélményeinkben. *(Ciceró Könyvtúdió; Cser)*

SZÉP ESZTER

Változtasd meg élted?

KALAPOS ÉVA VERONIKA: *F MINT*

Nem kockázatmentes Kalapos Éva Veronika új prózakötetét úgy hirdetni a regény hátsó borítóján, hogy írója „sikeres ifjúsági regényei [...] után felnőtteknek szóló történettel jelentkezik”. Gondolhatunk persze arra, hogy *D.A.C.-sorozat* (2013–2017), illetve a *Massza* (2016) és a *Muszáj?!* (2017) fiatal rajongói így válnak majd nagykorú olvasóivá a kortárs magyar irodalomnak, azonban az olvasótábor ilyesfajta megkülönböztetése mintha szerzőt is csak akkortól venné komolyan, amikor már a nagykorú közönségnek ír. Az őt bemutató fülszöveg a 2014-ben megjelent, három darabot tartalmazó drámakötetet is felsorolja [*Arccal a hóban*], amely véleményem szerint már a pályakezdés első éveiben rámutat arra, hogy a szerzőt mennyire nehéz akár műfajhoz, akár pedig szűk olvasói körhöz rendelni. A két egyfelvonásosban [*Felülről fúj, Arccal a hóban*] hétköznapiágukban súlyos női sorstragédiák bontakoznak ki a mai vidéki Magyarország kilátástalan közegében, az első drámához kapcsolt mottó Euripidész *Médeiajából* ugyanakkor az idő- és térbeli rögzítést írja felül. A harmadik darab egy monodráma férfihanggal [*Kihez beszélsz?*]. A drámaszövegek olvasásában dinamizálódni tud a szereplők kilátástalan élethelyzete, a kisszerű tragédiák [kiüresedő házasság, nem kívánt terhesség, elvetélt álmok, pusztító környezet] a szereplői szölamok korlátozott narrációjából bontakoznak ki olyan performatív erővel, amely az olvasót egyetlen